

Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1996

Rare and colonial breeding birds in The Netherlands in 1996

AREND J. VAN DIJK, ARJAN BOELE, DIRK ZOETEBIER & ROEL MEIJER

Het jaar 1996 was voor veel broedvogelsoorten een apart jaar. Het broedseizoen volgde immers op een lange en strenge winter en werd voorafgegaan door een uitzonderlijk lange periode van droogte. De effecten van zulke meteorologische bijzonderheden (en andere factoren) op de Nederlandse broedvogels kunnen gekwantificeerd worden door de inspanningen van enkele honderden vrijwilligers en enkele tientallen professionele vogeltellers. De landelijke coördinatie van dit onderzoek vindt plaats door SOVON Vogelonderzoek Nederland in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), in opdracht van het Informatie KennisCentrum Natuurbeheer (IKC-Natuurbeheer) van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de resultaten van in 1996 uitgevoerde tellingen van kolonievogels en zeldzame soorten. Het is een samenvatting van een uitgebreider rapport (van Dijk *et al.* 1998) en sluit als zodanig aan bij de rapportage over 1992-95 (van Dijk *et al.* 1997a, 1997b, 1998).

Methode

Alle kolonievogelsoorten en een vaste selectie van zeldzame soorten worden jaarlijks onderzocht met gebruikmaking van de criteria in van Dijk & Hustings (1996). De soorten worden zo mogelijk landdekkend geteld; is dit niet mogelijk, zoals bij verschillende zeldzame soorten het geval is, dan wordt getracht in ieder geval de belangrijkste kerngebieden te onderzoeken. Belangrijke bronnen van informatie vormen Meininger *et al.* (1997) voor het Deltagebied en Koks & Hustings (1998) voor het Waddengebied. De overige bronnen worden vermeld in van Dijk *et al.* (1998).

Met ingang van broedseizoen 1996 werden enkele methodologische veranderingen binnen het SOVON broedvogelonderzoek doorgevoerd. Voor de hier beschreven groep van soorten hebben deze veranderingen in het algemeen echter weinig repercussies gehad, op een enkele uitzondering na. De veranderingen bleven beperkt tot een aanscherping van definities en criteria en een meer gedetailleerde wijze van gegevensverzameling. Voor een bespreking van de volledigheid van onderzoek en de veranderingen binnen het broedvogelonderzoek wordt verwezen naar van Dijk *et al.* (1998).

Het weer

De winter van 1995/96 was de koudste sinds de serie van drie strenge winters medio jaren tachtig. Het vorstgetal van IJnsen (1991), een maat voor de strengheid van het winterweer in de maanden november tot en met maart, kwam uit op 47.8. De winter kan daarmee als "streng" worden omschreven, vergelijkbaar met die van 1984/85 (IJnsengetal 45.9) en iets minder streng dan die van 1978/79 (51.7). De koude begon al vroeg, in december, en hield tot ver in maart aan. De vorstgrens lag veelal dichtbij of zelfs dwars over ons land, waardoor de verschillen tussen het koude noordoosten van het land en het veel mildere zuidwesten groot waren. Enkele malen werd de vorst afgewisseld met een dooiperiode. Neerslag was schaars en viel veelal in de vorm van ijzel of (tijdens dooiperiodes) regen. Hevige sneeuwval kwam niet voor.

Voorjaar 1996 waren de waterstanden in rivieren en plassen uitzonderlijk laag. Dit was een gevolg van de voorafgaande droogteperiode. Van juli 1995 tot en met april 1996 viel in De Bilt slechts 329 mm neerslag (normaal 673 mm). Nog nooit was in deze eeuw een overeenkomstig tijdvak zo droog geweest. De vestigingsomstandigheden voor aan drassige vegetaties gebonden vogelsoorten zullen in het broedseizoen van 1996 dan ook aanzienlijk slechter zijn geweest dan in de beide voorgaande, juist natte voorjaren.

Tijdens de voor broedvogelinventarisatie meest belangrijke maanden maart tot en met juni waren de weeromstandigheden sterk wisselend. In maart en begin april was het koud en kwam de zang- en baltsactiviteit van broedvogels maar langzaam op gang. Van half april tot half juni werden voor de tijd van het jaar normale temperaturen bereikt; het neerslagtekort werd niet weggewerkt. Vanaf half juni begon een periode met tamelijk koel en winderig weer die zich tot in juli voortzette. Om te inventariseren was het voorjaar van 1996 niet altijd even aangenaam, maar zelden volledig ongeschikt.

Soortbesprekingen

Tabel 1 geeft een overzicht van resultaten in 1996. Voor de meeste soorten wordt een toelichting gegeven in de soortbesprekingen. Bij soorten die beoordeeld worden door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) is aangegeven of de waarnemingen zijn ingediend (en aanvaard) (*) of niet zijn ingediend (°) (ontleend aan Wiegant *et al.* 1998). Bij de niet-ingediende gevallen gaat het om volgens SOVON serieus te nemen waarnemingen; twijfelgevallen zijn niet opgenomen. SOVON stelt zich op het standpunt dat goede documenta-

Tabel 1. Kolonievogels en zeldzame soorten in 1996. Achtereenvolgens worden gegeven: het getelde aantal paren of territoria, een (eventuele) schatting van de Nederlandse populatie in 1996 en de meest recente gepubliceerde landelijke schatting of telling (met jaar of periode) (bronnen in van Dijk *et al.* 1998). *Colonial and rare breeding bird species in 1996 in The Netherlands. The following information is given: counted pairs, estimate of the national population and most recent population estimate (with year or period).*

Soort <i>Species</i>	Getelde paren <i>Pairs counted</i>	Geschatte populatie <i>Population estimate</i>	Meest recente schatting <i>Most recent estimate</i>
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>	1		1-4 (192-95)
Geoorde Fuut <i>P. nigricollis</i>	146	160-180	270-280 (1995)
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo</i>	18474		16567 (1995)
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	133	140-160	200-220 (1995)
Woudaapje <i>Ixobrychus minutus</i>	7		7-10 (192-95)
Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>	5		0-1 (192-95)
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>	2		1-3 (192-95)
Grote Zilverreiger <i>E. alba</i>	2		3-5 (192-95)
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	8634	10000	12500-13500 (1995)
Purperreiger <i>A. purpurea</i>	315		305 (1995)
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	273		275 (1995)
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>	845		814 (1995)
Smient <i>Anas penelope</i>	31	35-50	20-30 (1995)
Pijlstaart <i>A. acuta</i>	16	20-30	10-20 (1995)
Krooneend <i>Netta rufina</i>	64	65-75	40-60 (1995)
Eidereend <i>Somateria mollissima</i>	8574	10000	3500-4000 (1991)
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	3	5-10	2-6 (192-95)
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	23		27 (1995)
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	1		0 (192-95)
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	854		1200-1300 (1995)
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	100	110-120	115-120 (1995)
Grauwe Kiekendief <i>C. pygargus</i>	23		30 (1995)
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	5		2-3 (192-95)
Korhoen <i>Tetrao tetrix</i>	33		37 (1995)
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	60	80-130	150-200 (1995)
Klein Waterhoen <i>P. parva</i>	7		0-7 (192-95)
Kleinst Waterhoen <i>P. pusilla</i>	5		2-6 (192-95)
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	33	40-60	80-100 (1995)
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	7179	7200	7100-7200 (1995)
Kleine Plevier <i>Charadrius dubius</i>	602	750-1100	650-1000 (89-91)
Bontbekplevier <i>C. hiaticula</i>	380	380-390	360-370 (1995)
Strandplevier <i>C. alexandrinus</i>	317	320-330	330-340 (1995)
Bonte Strandloper <i>Calidris alpina</i>	2		0-2 (192-95)
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	117		300-400 (1994)
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>	10		1-4 (192-95)
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>	327		247 (1995)
Dwergmeeuw <i>L. minutus</i>	2		1-6 (192-95)
Kokmeeuw <i>L. ridibundus</i>	129501	132000	162000 (1995)
Stormmeeuw <i>L. canus</i>	6389	6500	6000 (1995)
Kleine Mantelmeeuw <i>L. fuscus</i>	49643	50000	40700 (1995)
Zilvermeeuw <i>L. argentatus</i>	67715	68000	70000 (1995)
Geelpootmeeuw <i>L. cachinnans</i>	3		1-2 (192-95)
Grote Mantelmeeuw <i>L. marinus</i>	7		0-5 (192-95)
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	10706		13129 (1995)
Visdief <i>S. hirundo</i>	17978	18300	16500 (1995)
Noordse Stern <i>S. paradisaea</i>	1975		1850 (1995)
Dwergstern <i>S. albifrons</i>	461		385 (1995)
Witwangstern <i>Chlidonias hybridus</i>	1		0 (192-95)
Zwarte Stern <i>C. niger</i>	1063	1100	1000-1100 (1995)
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	1368		999 (1995)
Oehoe <i>Bubo bubo</i>	2		0-1 (192-95)
Velduil <i>Asio flammeus</i>	46	50-55	35-45 (1995)
Ruigpootuil <i>Aegolius funereus</i>	1		0-2 (192-95)
Nachtzwaluw <i>Caprimulgus europaeus</i>	412		450-650 (89-91)
IJsvogel <i>Alcedo atthis</i>	43	70-90	375-425 (1995)
Hop <i>Upupa epops</i>	2		0-1 (192-95)
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	40	50-100	50-100 (1995)
Middelste Bonte Specht <i>Dendrocopos medius</i>	1		0 (192-95)

Tabel 1. Vervolg

Soort <i>Species</i>	Getelde paren <i>Pairs counted</i>	Geschatte populatie <i>Population estimate</i>	Meest recente schatting <i>Most recent estimate</i>
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>	19590	20000	15000 (1995)
Huiszwaluw <i>Delichon urbica</i>	26582	120000	116000 (1995)
Kuifleeuwerik <i>Galerida cristata</i>	64		200-300 (1994)
Duinpieper <i>Anthus campestris</i>	36	50-60	50-60 (1995)
Grote Gele Kwikstaart <i>Motacilla cinerea</i>	173	225-250	275-300 (1995)
Rouwkwikstaart <i>M. alba yarrellii</i>	13		4-7 (92-95)
Noordse Nachtegaal <i>Luscinia luscinia</i>	1		0-2 (92-95)
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	323		500-800 (1995)
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>	62		300-350 (1995)
Waaierstaartzanger <i>Cisticola juncidis</i>	3		0-4 (92-95)
Krekelzanger <i>Locustella fluviatilis</i>	2		0-1 (92-95)
Sruikrietzanger <i>Acrocephalus dumetorum</i>	2		0 (92-95)
Grote Karekiet <i>A. arundinaceus</i>	267	280-300	280-300 (1995)
Orpheusspotvogel <i>Hippolais polyglotta</i>	2		0-2 (92-95)
Baardmannetje <i>Panurus biarmicus</i>	1639		1900-2000 (1995)
Taigaboomkruiper <i>Certhia f. macrodactyla</i>	-	20-50	13-22 (93-95)
Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>	118	130-150	110-130 (1995)
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	204	215-235	170-190 (1995)
Klaptekster <i>L. excubitor</i>	1	4-8	5-10 (1995)
Notenkraker <i>Nucifraga caryocatactes</i>	1		0 (92-95)
Rook <i>Corvus frugilegus</i>	56917	60000	58000 (1994)
Raaf <i>C. corax</i>	108		98 (1995)
Keep <i>Fringilla montifringilla</i>	8		50-150 (79-85)
Europese Kanarie <i>Serinus serinus</i>	111	250-300	240-260 (1995)
Roodmus <i>Carpodacus erythrinus</i>	17	25-35	30-50 (1995)
Ortolaan <i>Emberiza hortulana</i>	1		2-18 (92-95)
Grauwe Gors <i>Miliaria calandra</i>	48	60-80	80-100 (1995)

tie bij broedgevallen van zeldzame soorten belangrijk is. Voor meer details, inclusief het voorkomen van zeldzame exoten, wordt verwezen naar van Dijk *et al.* (1998).

Roodhalsfuut *Podiceps grisegena*

Op Schiermonnikoog hield een vrouwtje het na twee maanden broeden op onbevuchte eieren voor gezien; op dezelfde locatie waren ook mogelijke broedgevallen vastgesteld in 1989 en 1991. Elders werden geen aanwijzingen voor een broedgeval signaleerd, ook niet in Drenthe, waar jarenlang gebroed is.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis*

Door de langdurige droogte voorafgaand aan en tijdens het broedseizoen waren sommige broedgebieden minder geschikt voor deze soort geworden. Een extreem voorbeeld is het Groote en Kleine Meer bij Ossendrecht (NB), de belangrijkste Nederlandse broedplaats. Hier kwam geen enkel paar tot broeden (in 1995 en 1994 64 resp. 37). Waarschijnlijk is de droogte een van de belangrijkste oorzaken geweest van de afname met 40% ten opzichte van 1995. Naar schatting waren in 1996 160-180 paren aanwezig. De uitersten binnen de periode 1988-96 zijn 80-100 paren (1991) en 270-280 (1994-95).

Roodhalsfuut, Grevelingendam, 5 mei 1990 (Arnoud B. van den Berg) Red-necked Grebe *Podiceps grisegena*

Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

Met 18 474 nesten kwam de Nederlandse stand in 1996 zo'n 2000 hoger uit dan in het voorgaande jaar. Het topaantal van 20 000 nesten begin jaren negentig begint daarmee weer in zicht te komen. In vijf van de 28 kolonies waren de aantallen lager dan in 1995, in de overige hoger of gelijk.

Roerdomp *Botaurus stellaris*

De vrees dat de toch al kwakkelende populatie een deuk zou oplopen door de strenge winter van 1995/96, werd bewaarheid. Naar schatting omvatte de populatie 140-160 paren, een afname van 30% ten opzichte van het voorgaande jaar. De afname deed zich gevoelen in alle delen van het land, het minst in de Zaanstreek. Dat de populatie in de moeraszone van de Oostvaardersplassen volledig instortte (van 32 paren in 1994-95 naar vijf in 1996) zal mede een gevolg zijn geweest van de lage waterstand in het gebied (Platteeuw 1997).

Woudaapje *Ixobrychus minutus*

In 1996 werden zeven territoria doorgegeven, een getal dat past in het rijtje vanaf 1992 (jaarlijks 7-10). Opvallend waren de meldingen uit Overijssel en Zeeland, waar in voorgaande jaren geen Woudaapjes gemeld werden.

Kwak *Nycticorax nycticorax*

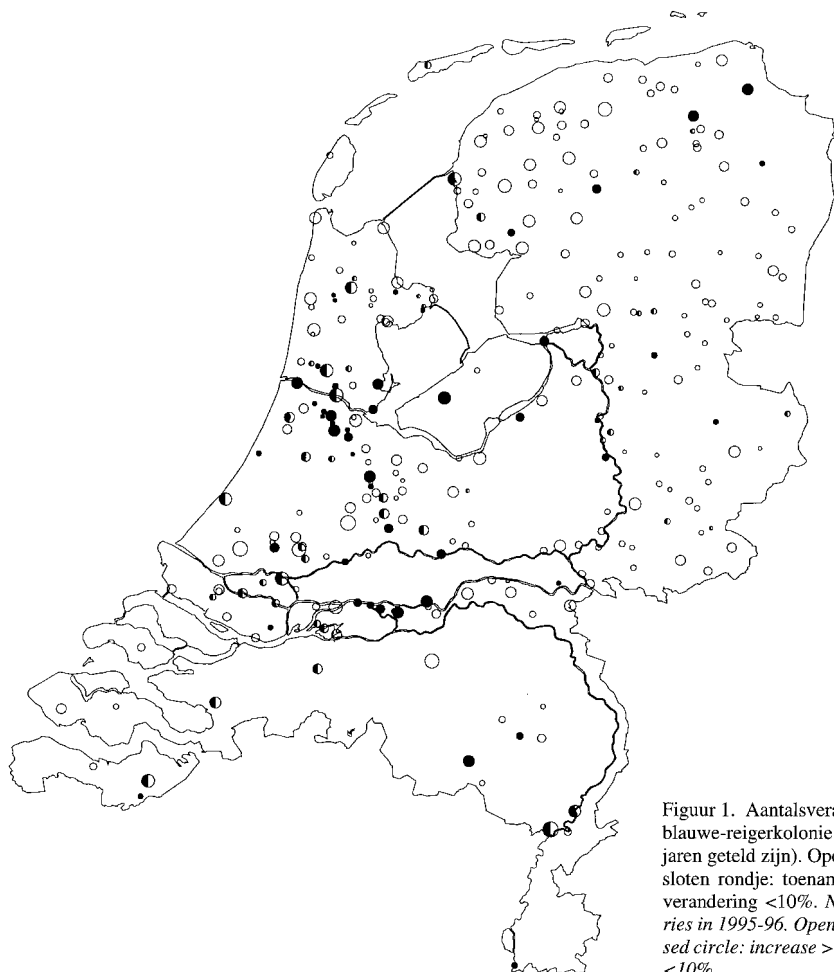
In de IJsseluitwaarden werden in blauwe-reigerkolonies twee nesten gevonden die twee resp. drie uitvliegende jongen opleverden. Territoria werden vastgesteld in Noord-Holland, de Randmeren en Zeeuws-Vlaanderen. De Kwak lijkt hiermee het dieptepunt van begin jaren negentig, toen de soort vrijwel verdwenen was, voorbij te zijn.

Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*

In het Quackjeswater op Voorne kwamen twee paren tot broeden; op deze locatie werden met nestmateriaal slepende vogels en juvenielen gezien. Ook in 1994 (één paar) en 1995 (twee) waren hier aanwijzingen voor broeden.

Grote Zilverreiger *Egretta alba*

In de Oostvaardersplassen kwam slechts één paar tot broeden, vermoedelijk zonder succes (Platteeuw 1997). Dit teleurstellend lage aantal na het recordjaar 1995 (vijf succesvolle broedgevallen) is vermoedelijk te wijten aan de droogte in het gebied; ook is het mogelijk dat een deel van de broedvogels de strenge winter niet overleefd heeft. In de Nieuwkoopse Plassen kwam een mengpaar bestaande uit Grote Zilverreiger en Blauwe Reiger tot

Figuur 1. Aantalsveranderingen in 1995-96 per blauwe-reigerkolonie (alleen kolonies die in beide jaren geteld zijn). Open rondje: afname >10%, gesloten rondje: toename >10%. Overige kolonies: verandering <10%. Numerical changes in heronries in 1995-96. Open circle: decrease >10%; closed circle: increase >10%. Other colonies: change <10%.

broeden; hier vlogen twee hybride jonge vogels uit. Ook in voorgaande jaren ging het hier om niet-zuivere paren (van der Kooij & Voslamber 1997).

Blauwe Reiger *Ardea cinerea*

Na enkele vette jaren lag het in de lijn der verwachting dat de strenge winter van 1995/96 een aderlating zou betekenen. Naar schatting waren 10 000 nesten aanwezig, een afname van 22% ten opzichte van het recordjaar 1995. De afname was niet gelijk verdeeld over het land. De sterkste afname werd geconstateerd in de noord-oostelijke helft, vooral in Overijssel, Drenthe, Gelderland en Friesland (afname resp. 45, 42, 29 en 25%). In de zuidwestelijke helft was de afname veel minder schrijnend (afname in de meeste provincies 10-20%). Deze tweedeling binnen Nederland reflecteert het bijzondere karakter van de winter van 1995/96, die in het noordoosten van het land veel strenger uitpakte dan elders (figuur 1). Ook in de ons omringende landen is na deze winter een afname vastgesteld, het sterkst in Noord-Duitsland (Niedersachsen afname met 22%), het minst in Groot-Brittannië (afname 5.5%), met Vlaanderen daar tussenin (12%) (Degen 1998, Marchant 1997, Anselin *et al.* 1998).

Purperreiger *Ardea purpurea*

Met 315 paren kwam de stand iets hoger uit dan in 1995 (305). De grootste kolonie, die in de Nieuwkoopse Plassen (ZH) omvatte 128 paren (van der Kooij 1998).

Ooievaar *Ciconia ciconia*

Na enkele jaren van stormachtige groei bleef het aantal nu constant. Er werden 273 paren geteld, vrijwel gelijk aan 1995. De grootste aantallen werden vastgesteld rond de buitenstations, zoals Het Liesveld (ZH; 41 nesten), Spanga (Fr; 27) en De Wijk (Dr; 17) (gegevens Werkgroep Ooievaarstelling; R. Rietveld).

Lepelaar *Platalea leucorodia*

De in vorige jaren grootste Nederlandse kolonie, die van de Oostvaardersplassen, bleef in 1996 onbezet, hoewel er in april wel Lepelaars gezien waren. Waarschijnlijk waren de slechte voedselsituatie en de droogte in dit gebied - waardoor grondpredatoren als vossen bij de broedplaatsen konden komen - verantwoordelijk voor dit echec (Platteeuw 1997). Elders in het land ging het er heel wat gunstiger aan toe, zodat het landelijk totaal toch nog op 845 paren uitkomt, enkele tientallen meer dan in 1995 (gegevens Werkgroep Lepelaar). Met name in het Waddengebied werd een spectaculaire toename vastgesteld; 70% van alle Nederlandse Lepelaars broedde in 1996 in het Waddengebied.

Smient *Anas penelope*

Er werden relatief veel paren gemeld (31), zodat de populatie op 35-50 paren wordt geschat. Hierbij zijn twee kanttekeningen te maken. Het overgrote deel van de waarnemingen lijkt op (baltsende) paren betrekking te hebben die gedurende langere tijd in geschikt broedbiotoop verblijven. Van de 17 paren waarover nadere details bekend zijn, ging het in slechts vier gevallen om zekere broedgevallen. Daarnaast is de opmerkelijke toename die de soort van 1995 op 1996 vertoont mogelijk niet reëel en vooral toe te schrijven aan de veranderingen in methodologie (soepeler criterium voor de acceptatie van broedparen bij deze soort).

Pijlstaart *Anas acuta*

Er werden 16 paren vastgesteld, een aantal dat niet sterk afwijkt van dat in voorgaande jaren (1992-95 6-15). De populatie wordt op 20-30 paren geschat, duidelijk minder dan rond 1990 (35-65).

Krooneend *Netta rufina*

Met 64 getelde paren, waarvan 49 in de Vinkeveense Plassen, was 1996 een relatief goed jaar voor Krooneenden. Net als bij de Smient kunnen echter methodologische veranderingen het beeld ietwat te rooskleurig doen lijken. Voor de Vinkeveense Plassen, het sinds tijden belangrijkste Nederlandse broedgebied, wordt aangegeven dat de populatie aldaar, na een sterke toename begin jaren negentig, vermoedelijk stabiel is (Ellenbroek & van der Winden 1997).

Eidereend *Somateria mollissima*

In 1996 werd voor het eerst sinds 1991 weer een gebiedsdekkende telling in het Waddengebied gehouden; alleen op Schiermonnikoog was de telling zeer incompleet. Er werden 8569 paren geteld, met verreweg de grootste aantallen op Terschelling (3517) en Vlieland (2135). Buiten het Waddengebied werden alleen in de Delta enkele paren gevonden (werkeiland Neeltje Jans vijf paren). De Nederlandse populatie in 1996 wordt op 10 000 paren geschat. Oudere schattingen komen lager uit maar zijn door verschillen in methodiek en teldekking niet goed naar waarde in te schatten.

Brilduiker *Bucephala clangula*

De drie gevonden paren, twee langs de IJssel en één langs de Nederrijn, geven een onvolledig beeld van de populatie; deze omvatte vermoedelijk 5-10 paren.

Middelste Zaagbek *Mergus serrator*

Met 23 paren, waarvan 20 in de Delta en drie in het Waddengebied, werd het hoge niveau van de laatste jaren gehandhaafd. Binnen de Delta is de Hompelvoet (in 1996 11 paren) al jarenlang het belangrijkste gebied. Binnen het Waddengebied lijkt alleen Griend zich te ontwikkelen tot een regelmatig bezette broedplaats.

Grote Zaagbek *Mergus merganser*

Waarnemingen op 17 en 20 juli bij de Vijfhoek, Diemen (NH) waren aanleiding tot enige speculatie omtrent een mogelijk broedgeval. Drie hier verblijvende vogels werden op grond van verenkleed en gedrag door de waarnemer geïnterpreteerd als een vrouwtje met twee (vliegvlugge) jongen (Zijlmans 1997); volgens anderen zou het evenwel gaan om een vrouwtje en twee mannetjes in eclipskleed (van den Berg & Bosman in voorbereiding). Ook in het eerste geval bestaat er overigens geen zekerheid dat de jonge vogels in Nederland uitgebroed zouden zijn. Zekere broedgevallen zijn uit ons land niet bekend.

Zwarte Wouw *Milvus migrans*

Na een reeks van waarnemingen vanaf mei werd begin augustus bij de recreatieplas Bussloo (Gld/Ov) ten zuidwesten van Deventer het gebruikte nest van een Zwarte Wouw gevonden. Het enige uitgevlogen jong gebruikte dit karakteristiek met afval versierde nest toen nog als slaapplek (Versteeg & Voskamp 1996). Dit betekende het tweede zekere broedgeval voor Nederland, na een eerder mislukt geval in 1984 in De Wieden (NW-Overijssel).

Slangenarend *Circaetus gallicus*

Een wellicht vanaf eind juni maar in ieder geval van 4-15 augustus aanwezig paartje op de Hoge Veluwe vertoonde incidenteel baltsachtig gedrag; ook zou courtship-feeding gezien zijn. Een dergelijke langdurige aanwezigheid (een der vogels bleef tot 29 augustus) en vergelijkbare gedragingen zijn in Nederland niet eerder vastgesteld. Aanwijzingen voor een broedgeval waren er niet.

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

Een inmiddels vertrouwd beeld, met ruim 850 getelde paren (schatting voor Nederland 1200-1300 paren), met een sterke nadruk op het zuidwesten (Delta) en noorden (Waddengebied) van het land.

Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*

Met naar schatting 110-120 paren, waarvan het grootste deel op de Waddeneilanden (92; figuur 2), weken de aantallen in 1996 weinig af van die in voorgaande jaren. Toch baren met name de ontwikkelingen op de Waddeneilanden enige zorgen. Op Terschelling waren de broedresultaten net als voorgaande jaren pover (slechts 11 van 39 gevolgd nesten waren succesvol), vermoedelijk door predatie door honden en katten, verstoring door mensen en nestplaatsconcurrentie met de sterk toegenomen Bruine Kiekendief (Bakker 1996). Op verschillende andere eilanden spelen vermoedelijk dezelfde problemen. De afname in de Oostvaardersplassen (in 1996 vijf paren, tegen 7-10 in 1994-95) is een gevolg van verminderde beschikbaarheid van Veldmuizen door intensivering van het grondgebruik op de omringende landbouwgronden en verruiging ofwel intensieve begrazing van de randgebieden (Platteeuw 1997).

Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*

Met 23 paren was 1996 een matig jaar voor huidige begrippen (1992-95 30-37 paren). Ook de reproductie viel tegen (23 uitgevlogen jongen), vooral in Oost-Groningen. De verspreiding bleef beperkt tot Oost-Groningen, het Friese deel van het Lauwersmeer en Flevoland (Koks & Visser 1997).

Slechtvalk *Falco peregrinus*

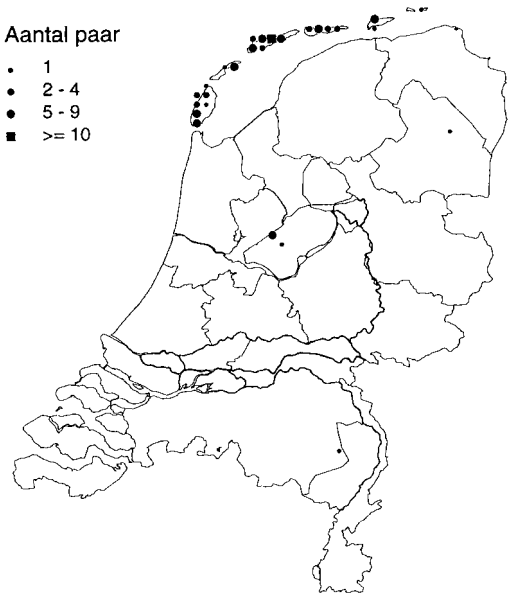
Twee broedparen in Limburg zorgden voor vijf uitvliegende jongen (van Geneijgen 1996). Elders in Nederland waren op drie locaties paartjes Slechtvalken in het broedseizoen aanwezig, zonder indicatie voor een broedgeval. Ook werden in verschillende gebieden mogelijk overzomerende solitaire vogels waargenomen.

Korhoen *Tetrao tetrix*

Slechts 33 hanen werden geteld, een dieptepunt (tabel 2).

Aantal paar

- 1
- 2 - 4
- 5 - 9
- ≥ 10

Figuur 2. Verspreiding van Blauwe Kiekendief als broedvogel in 1996 (aantal paren per atlasblok). *Breeding distribution of Hen Harrier in 1996 (pairs/5 x 5 km square).*

De populatie op de Sallandse Heuvelrug is stabiel, de Brabantse populatie lijkt niet meer te redden gezien het uiterst versplinterde voorkomen hier.

Porseleinhoen *Porzana porzana*

Het droge voorjaar van 1996 wreekte zich in lage Porseleinhoen-aantallen: slechts 60 territoria werden vastgesteld, nog niet de helft van een jaar eerder. Hoewel wisselende inventarisatie-inspanningen een stempel kunnen zetten op de aantallen die gevonden worden, tonen langlopende onderzoeken aan dat 1996 inderdaad een slecht jaar voor Porseleinhoentjes was. Zowel in de Oostvaardersplassen (in 1996 2 territoria tegen normaliter 10-20 en in piekjaren 50-60) als De Weerribben (1996 2, normaliter >10) werden extreem lage aantallen gevonden (Platteeuw 1997, Woets 1997).

Klein Waterhoen *Porzana parva*

De soort werd vastgesteld op zeven locaties; alleen de waarneming van 15-27 juni in het Harderbroek (Fl) is inendiend bij en aanvaard door de CDNA. In het Zwarte Meer werd een alarmerende vogel aangetroffen met (aan het piepgeluid te horen) pulli.

Tabel 2. Aantallen Korhanen in 1976-96 per provincie. *Number of displaying Black Grouses in 1976-96.*

Provincie Province	1976	80	85	90	92	93	94	95	96
Friesland	38	19	-	-	-	-	-	-	-
Drenthe	68	19	2	-	-	-	-	-	-
Overijssel	59	34	28	22	25	28	29	32	28
Gelderland	85	22	5	-	-	-	-	-	-
Utrecht	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Noord-Holland	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Noord-Brabant	181	81	36	18	11	12	6	5	5
Limburg	22	5	-	-	-	-	-	-	-
Totaal Total	456	181	71	40	36	40	35	37	33

Kleinst Waterhoen *Porzana pusilla*

Op vijf locaties werden waarnemingen verricht; alleen die van 21-28 juni te Singraven (Ov) is ingediend bij en aanvaard door de CDNA.

Kwartelkoning *Crex crex*

Een ronduit slecht jaar, met maar 33 gevonden territoria (waarvan 18 in het goed onderzochte kerngebied Oost-Groningen). De populatie zal de 40-60 territoria vermoedelijk niet overschreden hebben.

Kluut *Recurvirostra avosetta*

De klutenpopulatie bedroeg in 1996 ongeveer 7200 paren, iets meer dan in 1995. Het Waddengebied en de Delta namen het overgrote deel van de populatie voor hun rekening (62 resp. 33%). Daarbuiten kwamen Kluten vrijwel alleen in Flevoland, Noord- en Zuid-Holland tot broeden.

Kleine Plevier *Charadrius dubius*

In 1996 werden ongeveer 600 paren geteld; een schatting van de Nederlandse populatie komt uit op 750-1100 paren. Langlopende tellingen in grote gebieden (o.a. Groningen, Gelderse Poort, Deltagebied) wijzen op sterke aantalsfluctuaties zonder duidelijke trend.

Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*

Net als voorgaande jaren leverden Waddengebied (159 paren geteld) en Delta (149; een laagterecord voor dit gebied) de bulk op van de Nederlandse Bontbekplevieren. De meeste paren elders werden aangetroffen in Noord-Holland (vooral de IJsselmeerkust tussen Medemblik-Enkhuizen), de Noordoostpolder en Zuidelijk Flevoland.

Strandplevier *Charadrius alexandrinus*

In de Delta, het verreweg belangrijkste Nederlandse broedgebied, bereikte de stand een dieptepunt met 235 paren. In 1985-95 ging het hier om 270-460 paren (Meininger *et al.* 1997). Het Waddengebied leverde 71 paren, met de nadruk op Terschelling (16) en Griend (13). Buiten de zoute gebieden worden tegenwoordig alleen rond het IJsselmeer nog broedende Strandplevieren aangetroffen (in 1996 7).

Bonte Strandloper *Calidris alpina*

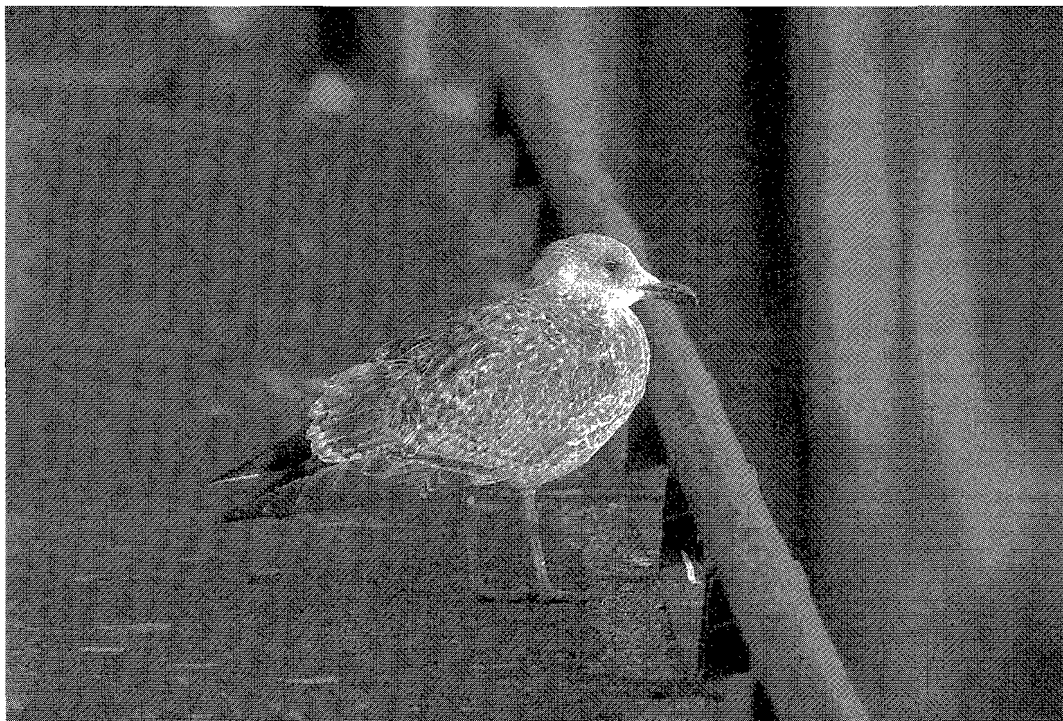
Op de Dollardkwelder (Gr) waren twee baltsende en alarmerende paren aanwezig, waarvan er één afleidingsgedrag vertoonde. Er is niet gezocht naar een nest (Koks & Hustings 1998).

Kemphaan *Philomachus pugnax*

Het is de vraag of de ondergrens van de laatst gepubliceerde populatieschatting (300-400 'paren' in 1994) nog gehaald wordt. In 1996 werden slechts 117 'paren' gemeld, inclusief gegevens van Friese weidevogelbeschermers die niet in detail in de SOVON-database opgenomen zijn. Langlopende tellingen in voorheen belangrijke broedgebieden als de Zaanstreek en het Lauwersmeer wijzen op een aanhoudende afname.

Oeverloper *Actitis hypoleucos*

Het was een recordjaar voor Oeverlopers: er werden tien paren aangetroffen (1989-95 1-4), waarvan er twee met zekerheid gebroed hebben. De meeste werden aangetroffen in natuurontwikkelingsterreinen langs de grote rivieren in Gelderland en Limburg. Wellicht is het gedeeltelijk droogvallen van gebieden in het droge voorjaar van

Juveniele Geelpootmeeuw 1e winter, Scheveningen 21 november 1989 (Arnoud B. van den Berg) *Yellow-legged Gull* *Larus cachinnans michahellis*

1996 gunstig geweest voor de vestiging van deze soort (Erhart 1997).

Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*

De Nederlandse populatie omvatte 327 paren, een stijging van 32% ten opzichte van 1995. Het overgrote deel, 93%, was gevestigd in de Delta, met de grootste vestiging op de Hellegatsplaten (195 paren) (Meininger *et al.* 1997). Buiten de Delta zijn vrijwel alleen solitaire paren aangetroffen, met uitzondering van de Nieuwkoopse plassen ZH (10 paren).

Dwergmeeuw *Larus minutus*

Dwergmeeuwen werden aangetroffen langs de Noordkust van Friesland en Groningen, in totaal twee paren (Koks & Hustings 1998).

Kokmeeuw *Larus ridibundus*

Naar schatting waren er 132 000 paren aanwezig, evenveel als in 1993 maar duidelijk minder dan in 1992 en 1994-95 (162-170 000). De verreweg grootste kolonie, op Griend, telde 22 500 paren. De verspreiding begint steeds meer beperkt te raken tot de noordwestelijke helft van het land, ten noorden van de lijn Breda-Amersfoort-Twente.

Stormmeeuw *Larus canus*

Van de ongeveer 6500 paren broedde het merendeel in het Waddengebied (63%). De aantallen namen hier toe terwijl ze met name in de Hollandse duinen nog verder terugvielen. Symptomatisch voor de malaise aldaar is dat de voorheen grootste Nederlandse broedkolonie, die van Schoorl NH, in 1996 niet meer bezet werd. Ruim tien jaar eerder broedden hier nog 6000 paren! Landelijk lijkt de sterke afname sinds medio jaren tachtig, toen maximaal 12 500 paren in ons land broedden, inmiddels tot staan te zijn gekomen.

Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus*

De spectaculaire opmars van de Kleine Mantelmeeuw is nog niet ten einde. In 1996 werden bijna 50 000 paren geteld, een toename van 23% ten opzichte van het voorgaande jaar en een verdubbeling ten opzichte van een decennium eerder. Het Waddengebied en de Delta herbergden het overgrote deel van de populatie (44 resp. 54%), met de grootste kolonie op de Maasvlakte/Europoort (ruim 18 000 paren).

Zilvermeeuw *Larus argentatus*

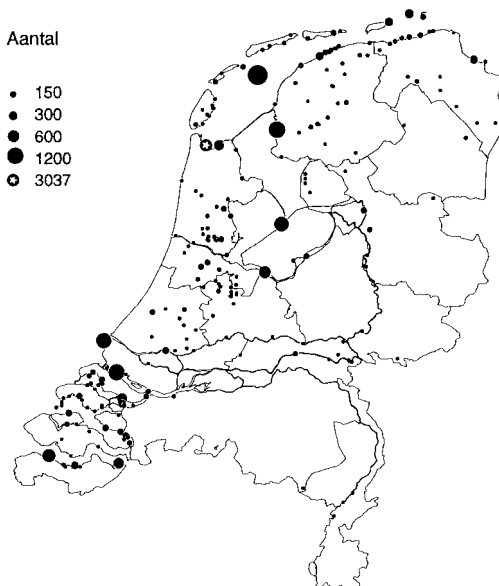
De landelijke populatie werd op 68 000 paren geschat, met de grootste aantallen in Waddengebied en Delta (49.5 resp. 46%). Dat de populatie sinds het topjaar 1990 met ongeveer een kwart teruggevallen is, komt vooral op rekening van de sterke afname in de Hollandse duinen. De grote broedkolonies in de duinen hier zijn inmiddels verdwenen en alleen op of bij bebouwing broeden nog substantiële aantallen Zilvermeeuwen.

Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

Drie mengparen zijn gemeld, bij Lelystad (1; vogel waarschijnlijk gepaard met Zilvermeeuw) en IJmuiden (2; vogels gepaard met Kleine Mantelmeeuwen).

Grote Mantelmeeuw *Larus marinus*

De Grote Mantelmeeuw lijkt als broedvogel aan te slaan

Figuur 3. Verspreiding van Visdief als broedvogel in 1996 (aantal paren per kolonie). *Breeding distribution of Common Tern in 1996 (pairs/colony).*

in Nederland. Na het eerste broedgeval in 1993 zijn jaarlijks broedparen gevonden. In 1996 werden territoriale paren aangetroffen in de Delta (6) en op Vlieland (1). In slechts één geval, in het Veerse Meer, kon het broeden met zekerheid worden aangetoond.

Grote Stern *Sterna sandvicensis*

Met 10 706 paren in acht kolonies was 1996 een wat matig jaar. Dit kwam vooral door de relatief lage aantallen op Griend; de 5600 broedparen hier vormden de laagste stand sinds 1985.

Visdief *Sterna hirundo*

Het landelijk totaal van 18 300 paren ligt in dezelfde orde van grootte als voorgaande jaren (1992-95 16 000-18 000 paren). De verspreiding blijft tegenwoordig vrijwel beperkt tot Laag-Nederland (figuur 3); de veelal kleine kolonies die in Hoog-Nederland in de jaren zeventig nog bestonden, zijn inmiddels grotendeels verdwenen. Vestigingen op en bij bebouwing, bijv. op daken, parkeerplaatsen, industrieterreinen, langs auto-wegen en kruispunten, komen geregeld voor. In 1996 ging het om minstens 716 paren in tien vestigingen, vooral rondom Amsterdam.

Noordse Stern *Sterna paradisaea*

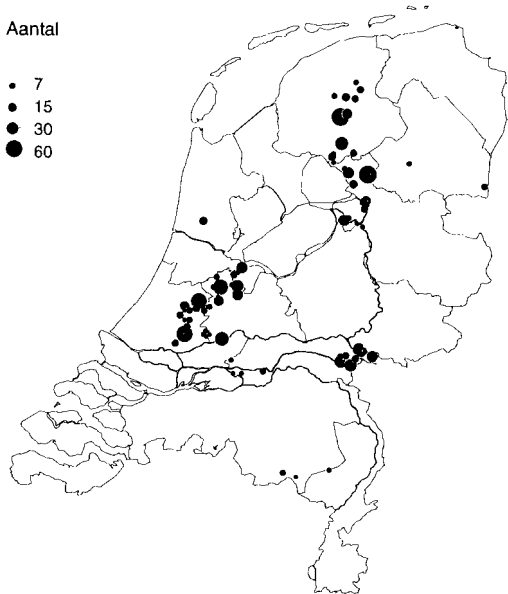
Het landelijk totaal van 1975 paren past in de serie vanaf 1992. De grootste kolonie, op Griend, telde 1150 paren. De populatie is voor 98% in het Waddengebied gehuisvest.

Dwergstern *Sterna albifrons*

De broedpopulatie omvatte 461 paren, het hoogste aantal van de afgelopen vijf jaren (1992-95 337-411). Dit kwam vooral door een toename met 40% in de Delta, waar 1996 het beste jaar sinds 1979 was. Er wordt echter verwacht dat de hoge aantallen hier geen lang leven beschoren zijn, omdat recent aangelegde en voor Dwerg-

Aantal

- 7
- 15
- 30
- 60

Figuur 4. Verspreiding van Zwarte Stern als broedvogel in 1996 (aantal paren per kolonie). *Breeding distribution of Black Tern in 1996 (pairs/colony).*

sterns aantrekkelijke eilanden door successie ongeschikt voor deze soort zullen worden (Meininger *et al.* 1997).

Witwangstern *Chlidonias leucopterus*

Hoewel vervolgwaarnemingen ontbreken, is de melding van een alarmerend paartje Witwangsterns boven een mattenbiesveld in de noordelijke Randmeren (2 juni) intrigerend: een jaar later werd in deze omgeving een geslaagd broedgeval vastgesteld (Deuzeman & Tempel 1998).

Zwarte Stern *Chlidonias niger*

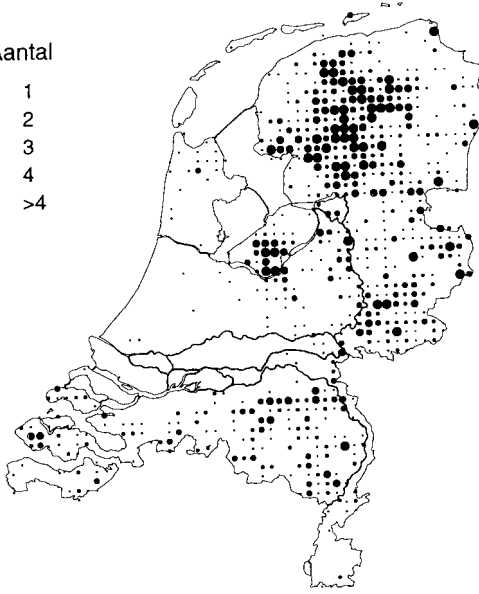
Met ongeveer 1100 paren kwam de landelijke stand even hoog uit als in 1995. De verspreiding lijkt tegenwoordig steeds meer beperkt te blijven tot het laagveengebied in Friesland/NW-Overijssel, het Hollands-Utrechtse laagveengebied en de Gelderse Poort (figuur 4).

Kerkuil *Tyto alba*

De Kerkuilengroep Nederland (via E. R. Osieck) verschaftte het volgende overzicht. Het jaar 1996 was een topjaar, met 1368 eerste en 93 tweede broedsels. De laatste piekjaren waren in 1990 (1116 eerste broedsels) en 1993 (1034). Het verbazingwekkende herstel na 1979 (96 geregistreerde broedsels) is waarschijnlijk een gevolg van een verbetering van de voedselsituatie (toename muizenrijke wegbermen en randen) en uitbreiding van nestgelegenheid (in 1996 vond 94% van de broedsels in nestkasten plaats). De werkelijke populatie zal overigens nog hoger zijn omdat broedgevallen buiten nestkasten gemakkelijk gemist worden en ook niet alle kasten jaarlijks gecontroleerd worden. Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per nest (eerste broedsels) bedroeg in 1996 3.2 (N=1162), gelijk aan 1995 maar hoger dan 1994 (2.6) en iets lager dan 1990 (3.8). De verspreiding bleef nagenoeg beperkt tot de zuidelijke, oostelijke

Aantal

- 1
- 2
- 3
- 4
- >4

Figuur 5. Verspreiding van Kerkuil als broedvogel in 1996 (aantal paren per atlasblok). Gegevens verstrekt door de Kerkuilengroep Nederland. *Breeding distribution of Barn Owl in 1996 (pairs/5 x 5 km square).*

en noordelijke provincies; hoge dichtheden zijn aangetroffen in Oost-Friesland, West-Drenthe, NW-Overijssel, de Achterhoek en Zuidelijk Flevoland (figuur 5).

Oehoe *Bubo bubo*

Dagblad Trouw (12-8-1996) meldde een geslaagd broedgeval in ZO-Limburg^o waarbij twee jongen zouden zijn uitgevlogen. Details werden bij SOVON niet ontvangen. In een mergelgroeve bij Cadier en Keer in Zuid-Limburg was van 3 maart tot 26 april een (ongepaard) mannetje aanwezig* (Jansen 1997).

Velduil *Asio flammeus*

De populatie werd geschat op 50-55 paren, waarmee 1996 een wat minder slecht jaar was dan 1995 (35-40), maar achterbleef bij 1992-93 (90-100). Traditioneel werd het overgrote deel van de populatie weer op de Waddeneilanden aangetroffen, vooral op Ameland (15 paren) en Texel (12). De broedresultaten zijn vermoedelijk mager geweest. In tegenstelling tot grote delen van het land was 1996 in het noorden van Nederland geen goed muizenjaar, wat zijn weerslag niet mist op een uitgesproken woelmuizeneter als de Velduil.

Ruigpootuil *Aegolius funereus*

Een op 3 juni in ZW-Drenthe gehoorde vogel^o was vermoedelijk geen broedvogel: bij gerichte bezoeken aan deze locatie werd hij niet meer vernomen en andere aanwijzingen voor broeden (veren, braakballen etc.) konden evenmin aangetroffen worden.

IJsvogel *Alcedo atthis*

De strenge en langdurige winter van 1995/96 miste zijn uitwerking op de IJsvogel niet. In het hele land werd een forse afname geconstateerd, regionaal variërend van minder dan 50% (Biesbosch) tot 70-100% (meeste gebieden elders). De landelijke populatie bedroeg hooguit

70-90 paren, een aderlating ten opzichte van de (toegegeven, uitzonderlijk florissante) populatie van 375-425 paren een jaar eerder. In Vlaanderen bedroeg de afname 25-30% (Anselin *et al.* 1998).

Hop *Upupa epops*

In Midden-Brabant werden op twee locaties gedragingen gezien die op broeden (kunnen) wijzen, zoals baltsvoederen en nestinspectie. Een zeker broedgeval, zoals in 1995, werd niet geconstateerd.

Draaihals *Jynx torquilla*

Een landelijk volledige inventarisatie van Draaihalzen is moeilijk te realiseren. De 40 gevonden paren (ruwe schatting Nederlandse populatie 50-100 paren) geven echter het eminente belang van de Veluwe (28 paren) duidelijk aan, vooral wanneer men bedenkt dat grote delen van de Veluwe niet of onvoldoende op Draaihalzen onderzocht zijn. Daarbuiten lijken alleen Drenthe (1996 5 paren) en Noord-Brabant (3) jaarlijks bezet te zijn.

Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius*

Bij Vaals (Lb) was een territoriaal mannetje aanwezig van 28 januari tot 7 april*, als voorbode van een opvallende influx een jaar later (Schepers *et al.* 1997).

Oeverzwaluw *Riparia riparia*

Onder de bezielende leiding van Herman Leys (1997) werden 20 000 paren geteld, waarmee 1996 een topjaar voor de Oeverzwaluw in Nederland was; de soort heeft zich daarmee goed hersteld van een inzinking medio jaren tachtig (1986 4000 paren). De toename in recente jaren is vermoedelijk vooral toe te schrijven aan gunstiger overwinteringsomstandigheden door meer regenval in de Sahel, naast lokale factoren. Dit is zeker het geval langs de Grensmaas tussen Borgharen en Maaseik (Lb), waar tijdens inundaties veel oeverafslag heeft

plaatsgevonden. Hier werden in 1996 bijna 2600 paren geteld, zesmaal zo veel als begin jaren negentig (figuur 6).

Huiszwaluw *Delichon urbica*

Bij de Huiszwaluw wordt niet gestreefd naar landdekkende inventarisatie maar naar jaarlijkse inventarisatie van grote vaste onderzoeksgebieden. Gebaseerd op de 26 582 getelde paren in 1996 wordt de landelijke populatie in dat jaar op minimaal 120 000 paren geschat. Regionaal zijn de aantallen onderhevig aan forse jaarlijkse fluctuaties. Op landelijke schaal lijken de aantallen momenteel vrij stabiel te zijn, na eerdere afname in de jaren zeventig en tachtig (Jonkers & Leys 1997, Leys 1997).

Kuifleeuwerik *Galerida cristata*

Dat de Kuifleeuwerik figureert op de lijst van soorten waarvan alles omtrent broedgevallen door SOVON verzameld wordt, zegt voldoende over de huidige status als Nederlandse broedvogel. In 1996 werden uit slechts vijf steden vijf of meer paren Kuifleeuweriken gemeld, met Tilburg (14 paren) als koploper. Hoewel de in totaal 64 gemelde paren een allerminst volledig beeld van de landelijke situatie zullen geven, is het de vraag of de ondergrens van de schatting van 200-300 paren in 1993 nog wel gehaald wordt.

Duinpieper *Anthus campestris*

De kleine populatie op de Veluwe lijkt zich redelijk te handhaven (35 paren geteld in 1996), maar het aantal meldingen daarbuiten is geslonken tot minimale proporties (in 1996 alleen één bij Appelscha Fr). Rekening houdend met niet (goed) onderzochte delen van de Veluwe wordt de landelijke populatie op hooguit 50-60 paren geschat.

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

De strenge winter van 1995/96 had zijn weerslag op de aantallen in de Achterhoek (van 47 naar 34 paren, afname 28%), maar bij de veel grotere populatie in Zuid-Limburg werd geen opvallende achteruitgang geconstateerd (Kurstjens & Bakker 1998). De situatie in 1996 in het derde kerngebied, Twente, is niet goed bekend. Landelijk wordt de stand op 225-250 paren geschat.

Rouwkwikstaart *Motacilla alba yarrellii*

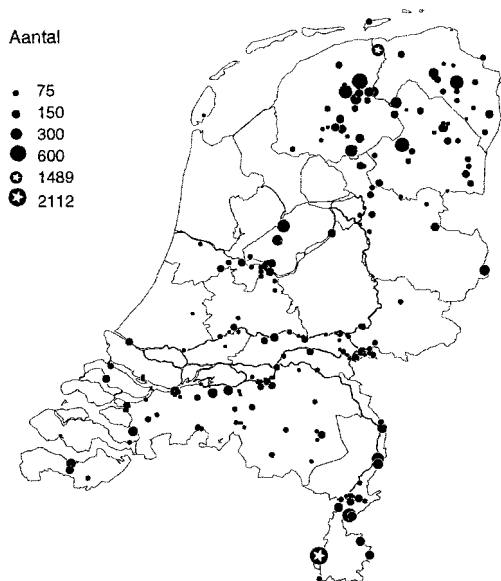
De 13 gemelde (mogelijke) broedgevallen zijn meer dan de laatste jaren gebruikelijk is (1992-95 4-7), maar een waarnemerseffect valt niet uit te sluiten. De meeste gevallen hebben betrekking op mengparen Rouwkwikstaart x Witte Kwikstaart. Broedgevallen waarbij beide partners zuivere Rouwkwikstaarten zijn, komen zelden voor (in 1996 op Vlieland).

Noordse Nachtegaal *Luscinia luscinia*

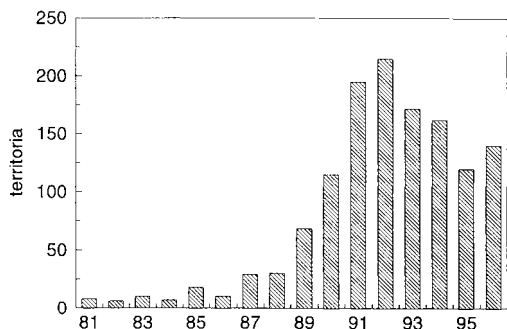
Op zes plaatsen waren enige tijd zingende vogels aanwezig; de vogel te Schiermonnikoog* (6-12 juni) was de enige die voldeed aan de criteria voor opname als mogelijke broedvogel (van Dijk & Hustings 1996).

Waaierstaartzanger *Cisticola juncidis*

Dat er in totaal drie territoria werden vastgesteld in het Verdrongen Land van Saeftinge° (Zld; 2) en het Fochtelooërveen* (Dr) was enigszins verrassend. In het recente verleden was de soort immers afwezig na strenge winters.

Figuur 6. Verspreiding van Oeverzwaluw als broedvogel in 1996 (aantal paren per kolonie). *Breeding distribution of Sand Martin in 1996 (pairs/colony).*

Figuur 7. Aantal broedparen van Buidelmees in 1981-96. Number of breeding pairs of Penduline Tit in 1981-96.

Krekelzanger *Locustella fluviatilis*

Krekelzangers worden momenteel jaarlijks in Nederland waargenomen. Hoewel sommige vogels lange tijd op dezelfde locatie blijven zingen, kon een zeker broedgeval tot nu toe niet worden vastgesteld. Dit geldt ook voor de langdurige waarnemingen in 1996 bij Sint Jansklooster (Ov; 21 mei-24 juli)* en Nuenen (NB; 2-12 juni)*.

Struikrietzanger *Acrocephalus dumetorum*

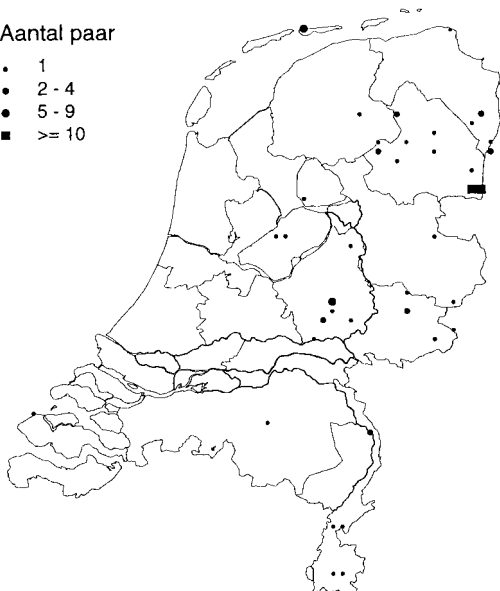
Zingende exemplaren waren aanwezig van 20 juni tot en met 1 juli te Walem* (Lb) (Kikkert 1997) en van 17 mei tot en met 1 juli te Olst* (Ov). Vermoedelijk ging het om ongepaarde vogels.

Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus*

In de belangrijkste kerngebieden werden aantallen vastgesteld die vergelijkbaar waren met die van het voorgaande jaar, zodat de landelijke schatting van 280-300 paren geprolongeerd kan worden. NW-Overijssel (noordelijke Randmeren, Weerribben, Giethoornse

Aantal paar

- 1
- 2-4
- 5-9
- ≥ 10

Figuur 8. Verspreiding van Grauwe Klauwier als broedvogel in 1996 (aantal paren per atlasblok). Breeding distribution of Red-backed Shrike in 1996 (pairs/5 x 5 km square).

Meer) nam met 144 paren ongeveer de helft voor zijn rekening (gegevens verzameld door J. Graveland en medewerkers, IBN-DLO).

Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta*

Op twee plaatsen in Zuid-Limburg waren langdurig Orpheusspotvogels aanwezig: te Wijlre* (25 mei-28 juni) en Nieuwenhagen* (7-21 juni). Te Wijlre werd vermoedelijk gebroed, gezien waarnemingen van voedseltransport (Ellenbroek 1997).

Baardmannetje *Panurus biarmicus*

De populatie in de Oostvaardersplassen, het kerngebied binnen Nederland, werd geschat op 1200 paren (N. Beemster). De grootste aantallen elders, meestal enkele tientallen per gebied, zijn vastgesteld in het IJsselmeeren Waddengebied. Kleinere aantallen (maximaal 5-10 paren per gebied) werden genoteerd in uitgestrekte rietmoerassen op laagveen in Friesland, Overijssel, Noord- en Zuid-Holland, terwijl het voorkomen elders marginaal was. De landelijke populatie omvatte naar schatting 1900-2000 paren.

Taigaboombkruiper *Certhia familiaris macrodactyla*

Van deze soort, in 1993 ontdekt als 'nieuwe' Nederlandse broedvogel, kwamen geen gegevens binnen. Op grond van onderzoek door medewerkers van de Provincie Limburg in 1997 waren er echter 20-50 paren aanwezig in de uiterste zuidoostpunt van het land (Ellenbroek & van Noorden 1997, Schepers 1998).

Buidelmees *Remiz pendulinus*

Er waren naar schatting 130-150 paren, iets meer dan in 1995. De sterke afname na het topjaar 1992 (225-250 paren) lijkt hiermee (tijdelijk?) tot staan te zijn gebracht (figuur 7).

Grauwe Klauwier *Lanius collurio*

Met een geschatte populatie van 215-235 paren kwam 1996 hoger uit dan de voorgaande jaren (1992-95 170-220 paren). De relatief hoge aantallen kwamen vooral op conto van een verdere toename in het Bargerveen (Dr; 147 paren). Elders in het land bleven de aantallen stabiel. Op de Waddeneilanden en in de duinen komen vrijwel geen Grauwe Klauwieren meer voor. De meeste meldingen stammen uit ZO-Groningen, Drenthe, de Achterhoek, de Veluwe, Flevoland en Limburg (figuur 8).

Klaiekster *Lanius excubitor*

Er werd slechts één territorium gemeld, uit Overijssel. Voor het eerst ontbraken broedindicatieve waarnemingen van de Veluwe. Hoewel met name de noordelijke Veluwe onvoldoende onderzocht werd, is het niet aanneemelijk dat er meer dan een handvol paren in Nederland gebroed zal hebben.

Notenkraker *Nucifraga caryocatactes*

In Boswachterij Appelscha (Fr) werd op 5 maart (roepend ex.) en 16 april (zingend ex.) een Notenkraker waargenomen; verdere indicaties voor een broedgeval ontbreken (van Manen 1997). Zekere broedgevallen zijn uit ons land alleen bekend uit 1969 (Ulvenhout NB; Teixeira 1979) en 1978 (Zuidlaren Dr; van den Brink *et al.* 1996), beide in de nasleep van een invasie.

Roek *Corvus frugilegus*

De gestage toename van de Roek, in feite een herstel van

de populatie na de dramatische inzinking in de jaren zestig en zeventig, zet nog steeds door. In 1996 waren er naar schatting 60 000 nesten, duidelijk meer dan in 1992-94 (52 000) en 1995 (58 000). De verspreiding is ondanks de toename op landelijke schaal vrijwel ongewijzigd gebleven en blijft in hoofdzaak beperkt tot Hoog-Nederland; lokaal kan de verspreiding jaarlijkse verschillen te zien geven onder invloed van vervolging. De grootste kolonie, bij Grambergen (Ov) telde 1700 nesten. Bizar genoeg is deze kolonie in voorgaande jaren vermoedelijk aan de aandacht ontsnap!

Raaf *Corvus corax*

Terwijl op de Veluwe van een verdere toename de laatste jaren geen sprake meer is, neemt het aantal Raven elders in het land duidelijk toe. In 1996 werden in totaal 108 paren in Nederland geteld, waaronder de Utrechtse Heuvelrug (17), de Sallandse Heuvelrug (3), Flevoland (2), de NW-Achterhoek en Montferland (beide één). De bekende Raaf bij Schoorl raakte na een jarenlang solitair bestaan gepaard met een Zwarte Kraai; het duo zou zelfs een nest gebouwd hebben. Gezien het toenemende aantal waarnemingen elders in het land is een verdere toename als broedvogel waarschijnlijk.

Keep *Fringilla montifringilla*

Er werden acht territoria gemeld (voor het derde jaar op rij), wat vermoedelijk het topje van de ijsberg is. Waarschijnlijk zijn er jaarlijks enkele tientallen territoriale vogels langdurig in Nederland aanwezig, vooral in Drenthe en op de Veluwe. Zekere broedgevallen zijn uiterst zeldzaam; in 1996 ging het om één nestvondst (twee bijna vliegvlugge jongen), op de noordelijke Veluwe.

Europese Kanarie *Serinus serinus*

Een landdekkend overzicht ontbreekt doordat een jaarlijkse integrale inventarisatie van Zuid-Limburg, het belangrijkste broedgebied, onhaalbaar is gebleken. Afgaande op de verzamelde informatie wordt een landelijke schatting van 250-300 paren voor 1996 aangehouden. De aantallen zijn inmiddels dubbel zo hoog als begin jaren tachtig, en beginnen weer te kruipen naar het voor ons land recordaantal van eind jaren zeventig (450-550 paren in 1978-79).

Roodmus *Carpodacus erythrinus*

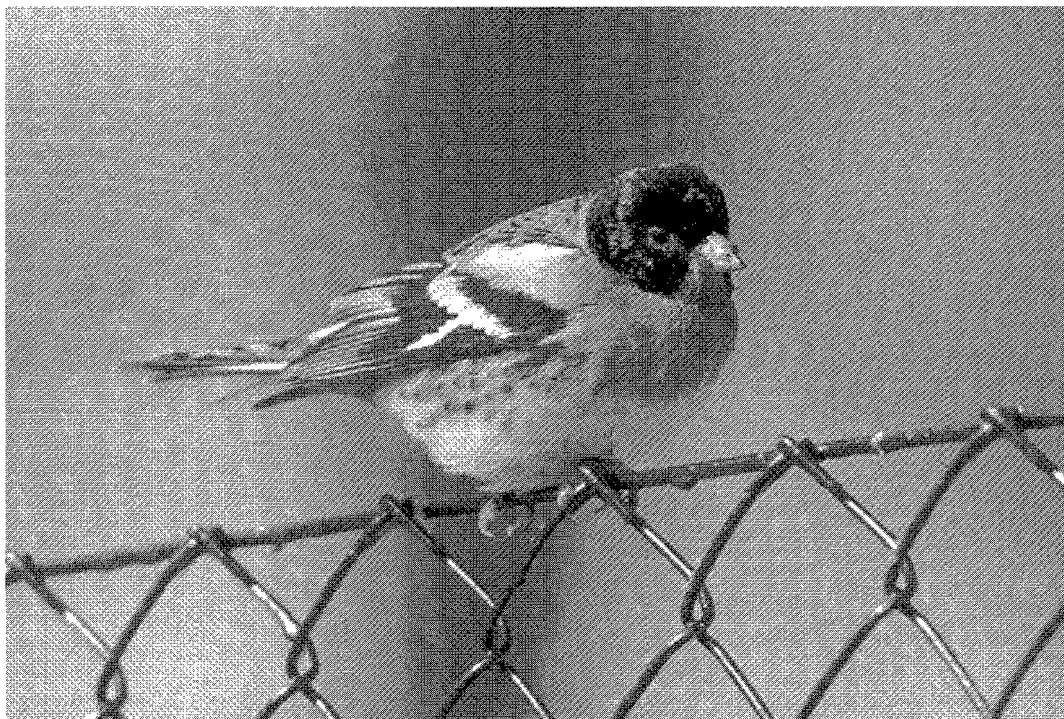
Er werden slechts 17 territoria doorgegeven, voornamelijk op de Waddeneilanden (12) en Flevoland (3). Zelfs wanneer rekening wordt gehouden met inventarisatieproblemen en niet-doorgeven van waarnemingen is het onwaarschijnlijk dat er landelijk meer dan 25-35 territoria geweest zullen zijn. Dit is ongeveer de helft van het aantal in het topjaar 1992 (50-60).

Ortolaan *Emberiza hortulana*

In de Achterhoek verbleef een paartje enige tijd in geschikte habitat; dit was het enige geval dat uit 1996 bekend werd. Nog medio jaren zeventig, toen de Ortolaan al geruime tijd op zijn retour was als Nederlandse broedvogel, waren er 190-225 territoria in ons land.

Grauwe Gors *Miliaria calandra*

Er werden slechts 48 territoria gemeld, waarvan 40 in Limburg. Concentratiegebieden zoals de Maasoever bij Itteren (1996 18 territoria) zijn een grote uitzondering geworden. Landelijk zullen er hooguit 60-80 territoria geweest zijn.

Keep, Boemendaalse Bos (P. Munsterman) *Brambling* *Fringilla montifringilla*

Verantwoording en dank Het SOVON broedvogelonderzoek wordt financieel gesteund door het Informatie KennisCentrum Natuurbeheer van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Tellers (>700!), districtcoördinatoren (23), stafmedewerkers en gegevens aanleverende personen en instanties worden bedankt (voor een overzicht zie van Dijk *et al.* 1998). Deze samenvatting van het basisrapport werd verzorgd door Fred Hustings.

Summary

This paper reviews the status of colonial and rare breeding bird species in The Netherlands in 1996. Full details are given in van Dijk *et al.* (1998).

The 1995/96 winter was long and severe; it was the first severe winter since the mid 1980s and was characterised by prolonged periods of frost, interrupted by short periods of milder weather. Snowfall was rare. There was a striking regional difference in mean temperatures between the NE and SW of The Netherlands as frost-lines often cut across the country. Equally remarkable as the severity of the winter weather was the long period of drought preceding the 1996 breeding season. Between July 1995 and April 1996 record low precipitation figures were assessed.

As a result of the severe winter weather, several breeding species suffered heavy losses. Grey Heron numbers decreased markedly (on a national level with 22%), especially in the eastern and northern part of the country. Kingfisher numbers fell with at least 75%, and the already ailing population of Bittern suffered a disquieting 30% decrease. Grey Wagtail numbers decreased slightly in the northernmost parts of the Dutch breeding area, but remained stable in the core areas in the utmost SE of the country.

Some species suffered from dry habitat conditions. Numbers of Black-necked Grebe fell with about 40% to 160-180 breeding pairs whereas numbers of Spotted Crake, some 80-130 pairs, were low compared to normal figures (200 pairs or more). Spoonbills deserted the large colony in the Oostvaardersplassen, Flevoland, probably as a result of food shortage and predation by Red Foxes, both caused by unusually low water tables. The strong expansion in the Wadden Islands, however, continued. Common Sandpiper probably benefitted from low water levels along the rivers; ten breeding pairs were recorded, which is a high number for The Netherlands. Red-backed Shrike numbers were estimated at 210-230 pairs, the highest figure in 1992-96.

Several rare breeding species showed up in relatively good numbers in 1996, including Little White Egret (2 pairs), Night Heron (2 nest and another 3 possible breeding pairs), Black Kite (one nest, with one fledgling; only the second confirmed breeding record for The Netherlands), Great Black-backed Gull (one confirmed breeding record and six possible breeding pairs), Middle Spotted Woodpecker (one territorial male) and Melodious Warbler (1-2 probable breeding male). A pair of sometimes displaying Short-toed Eagles was observed for several weeks, but without indications for a breeding attempt. Mediterranean Gulls reached an unprecedented level of 327 breeding pairs.

Literatuur

- ANSELIN A., DEVOS K. & KUIJKEN E. 1998. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Vlaanderen in 1995 en 1996. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 98/09, Vlavo-rapport 98/01, Gent.
- BAKKER T. 1996. Broedende roofvogels en uilen op Terschelling in 1996. Rapport Staatsbosbeheer Terschelling.
- VAN DEN BERG A. B. & BOSMAN C. A. W. 1999. Avifauna van Nederland, deel 1. KNNV/Ger Meesters uitgeverij.
- VAN DEN BRINK H., VAN DIJK A. J., VAN OS B. & VENEMA P. 1996. Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- DEGEN A. 1998. Ornithologischer Jahresbericht für Niedersachsen und Bremen 1996. NOV-Mitteilungen 1: 14-35.
- VAN DIJK A. J. & HUSTINGS F. 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- VAN DIJK A. J., HUSTINGS F., SIERDSEMA H. & VERSTRAEL T. 1997a. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1992-93. Limosa 70: 11-26.
- 1997b. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1994. Limosa 70: 101-112.
- VAN DIJK A. J., HUSTINGS F., SIERDSEMA H. & MEIJER R. 1998. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1995. Limosa 71: 153-165.
- VAN DIJK A. J., BOELE A., ZOETEBIER D. & MEIJER R. 1998. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1996. SOVON Monitoringrapport 1998/07. SOVON, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. & TEMPEL J. 1998. Broedende Witwangsters *Chlidonias hybridus* in Nederland in 1997. Limosa 71: 167-168.
- ELLENBROEK F. 1997. Opmars van de Orpheusspotvogel in Zuid-Limburg. Limburgse Vogels 8: 70-74.
- ELLENBROEK F. & VAN NOORDEN B. 1997. Provinciale broedvogelkartering van de Oostelijke Mijnstreek in 1996: een overzicht. Limburgse Vogels 7: 47-55.
- ELLENBROEK F. & VAN DER WINDEN J. 1997. Zeldzame broedvogels en kolonievogels in de provincie Utrecht in 1996. Kruisbek 40(4/5): 1-13.
- ERHART F. C. 1997. Oeverlopers *Actitis hypoleucos* profiteren van natuurontwikkeling. Limosa 70: 67-70.
- VAN GENEUGEN P. 1996. Voor het eerst twee broedgevallen van de Slechtvalk in Nederland. Slechtvalk Nieuwsbrief 2(1): 12.
- IJNSEN F. 1991. Karaktergetallen van de winters vanaf 1707. Zenit 18: 69-73.
- JANSEN J. 1997. Oehoes in Zuid-Limburg. Dutch Birding 19: 95.
- JONKERS D. A. & LEYS H. N. 1997. Resultaten van de huiszwaluwkolonietellingen in 1996. Vogeljaar 45: 167-170.
- KIKKERT J. E. 1997. Struikrietzanger te Walem in juni-juli 1996. Dutch Birding 19: 273-276.
- KOFFIJBERG K. 1998. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1996. Grauwe Gors 26: 84-89.
- KOKS B. & HUSTINGS F. 1998. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1995 en 1996. SOVON-monitoringrapport 1998/05. SOVON, Beek-Ubbergen.

- KOKS B. & VISSER E. 1997. Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland in 1996. Takkeling 5: 58-67.
- VAN DER KOOIJ H. 1997. Het broedseizoen 1996 van de Purperreiger in Nederland. Het Vogeljaar 45: 115-117.
- VAN DER KOOIJ H. & VOSLAMBER B. 1997. Aantalsontwikkeling van de Grote Zilverreiger *Egretta alba* in Nederland sinds 1970 in een Europees perspectief. Limosa 70: 119-125.
- KURSTJENS G. & BAKKER L. 1998. Broedoverzicht van Grote Gele Kwikstaart en IJsvogel langs de Zuidlimburgse beken in 1995-1997. Limburgse Vogels 9: 5-8.
- LEYS H. N. 1997. Broedvogelonderzoek 1996 Huiszwaluw en Oeverzwaluw. SOVON, Beek-Ubbergen.
- VAN MANEN W. 1997. Broedvogels van Boswachterij Appelscha in 1996. SOVON-inventarisatierapport 97/01. SOVON, Beek-Ubbergen.
- MARCHANT J. 1997. Decrease in Heron population but more heronries censused in 1995-96. BTO-News 210/211: 7.
- MEININGER P. L., BERREVOETS C. M. & STRUCKER R. C. W. 1997. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1996. Werkdocument RIKZ/OS-97.808X, Rijksinstituut voor Kust en Zee/Delta Project Management. Middelburg.
- PLATTEEUW M. 1997. Vogels in een zoetwatermoeras; monitoringsprogramma Oostvaardersplassen 1995/1996. (RIZA-werkdocument 97.017x) IZA/Staatsbosbeheer, Lelystad.
- SCHEPERS F. 1998. Voorkomen van de Taigaboomkruiper in Zuid-Limburg in de periode 1980-97. Limburgse Vogels 9: 33-48.
- SCHEPERS F., BOEREN J. & ELLENBROEK F. 1997. Bijzondere waarnemingen. Het jaar van de Middelste Bonte Spechten. Limburgse Vogels 8: 74-77.
- TEIXEIRA R. M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- VERSTEEG R. C. L. & VOSKAMP P. 1996. Eerste geslaagde broedgeval van de Zwarte Wouw *Milvus migrans* in Nederland. Takkeling 4: 15-20.
- WIEGANT W. M., DE BRUIN A. & CDNA 1998. Rare birds in the Netherlands in 1996. Dutch Birding 20:145-167.
- WOETS D. 1997. Broedvogels van de Weerribben in 1996. Rapport in eigen beheer, De Pol.
- ZIJLMANS N. 1997. De Grote Zaagbek nieuw als broedvogel? Graspieper 17: 50-52.

Arend-Jan van Dijk, Arjan Boele & Dirk Zoetebier, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen
Roel Meijer, CBS Sector Milieu, Productgroep Flora en Fauna, Postbus 4000, 2270 JM Voorburg

Aanvaard voor opname 7 maart 1999